

А.В. Панішев, О.О. Подоляка, С.Чернищук

ДИХОТОМІЧНИЙ ПОШУК РОЗВ'ЯЗКУ МІНІМАКСНОЇ ЗАДАЧІ ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ

Описано ефективний точний алгоритм розв'язку задачі про призначення з мінімальним критерієм, розроблений для складання розкладів руху пасажирського автотранспорту.

Розглянемо задачу про призначення m робіт на m машин у наступному формулюванні.

Нехай для перестановки $\omega = (i_1, i_2, \dots, i_k, \dots, i_m)$ рядків квадратної матриці $[\beta_{ij}^0]_m$ визначена функція штрафу

$$\beta(\omega) = \max_{1 \leq i \leq m} \max_{1 \leq j \leq m} \beta_{ij}(\omega),$$

$$\beta_{ij}(\omega) = \begin{cases} \beta_{ij}^0, & \text{якщо робота } j \text{ виконується машиною } i, \\ 0, & \text{в іншому випадку.} \end{cases}$$

Потрібно знайти перестановку $\omega^* = (i_1^*, i_2^*, \dots, i_m^*)$ з найменшим значенням функції штрафу:

$$\beta(\omega^*) = \min_{\omega} \beta(\omega). \tag{1}$$

Наприклад, для матриці

$$[\beta_{ij}^0]_5 = \begin{bmatrix} 7 & 8 & 8 & 5 & 6 \\ 1 & 2 & 4 & 5 & 3 \\ \infty & 8 & 8 & 5 & 8 \\ 8 & 6 & 6 & 5 & \infty \\ 6 & 8 & 7 & 5 & \infty \end{bmatrix}$$

мінімум значення функції штрафу $\beta(\omega^*) = 6$ досягається при $\omega^* = (5, 2, 4, 3, 1)$.

Природна транспортна інтерпретація задачі, представлена таким чином [1]. Два населені пункти А і В з розташованими в них автопідприємствами пов'язані розкладом руху автобусів, що складається з m рейсів. Кожна бригада автобусів, що відправляється в рейс $i, i = 1, \dots, m$, з одного пункту в інший, повинна повернутися на своє автопідприємство. Необхідно так розподілити бригади по автопідприємствах, щоб мінімізувати найбільший час, що проводять бригади поза місцем їх роботи.

У наведеній змістовній постановці кожний елемент матриці $[\beta_{ij}^0]_m$ визначається:

$$\beta_{ij}^0 = \min\{\beta_{ij}^A, \beta_{ij}^B\}.$$

Елементи матриці $[\beta_{ij}^A]$ та $[\beta_{ij}^B]$ вираховуються за розкладами руху з А до В та з В до А і містять інформацію про час відсутності бригад на своєму автопідприємстві: матриця $[\beta_{ij}^A]_m$ – за умови, що всі бригади працюють на автопідприємстві пункту А, а матриця $[\beta_{ij}^B]_m$ – якщо всі бригади з автопідприємства В.

Задача (1) може розглядатися як задача складання розкладу для однієї машини у наступному формулюванні.

Необхідно виконати на одній машині n незалежних робіт T_j одиничної тривалості. Для кожної роботи T_j визначена цілочисельна функція штрафу f_j . Розкладом з початком в точці $t = 0$ (без простоїв) назвемо послідовність індексів всіх робіт з цілочисельними координатами, що належать відрізьку $[0, n - 1]$.

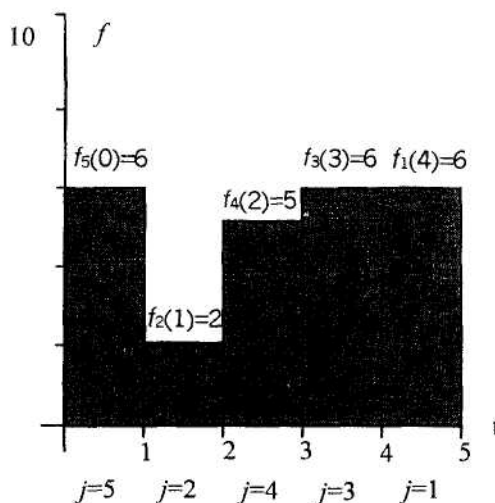
При цьому, якщо індекс j має координату $i - 1, i = 1, \dots, n$ в розкладі ω , то це означає, що в одиничному інтервалі $[i - 1, i]$ машина виконує роботу j . Значення функції $f_j(i - 1)$ називається штрафом елемента j в розкладі ω . Функції штрафу у загальному вигляді довільні,

відрізняються одна від одної і допускають "розриви" при $f_j(i - 1) = \infty$. Максимальний штраф серед штрафів всіх робіт в розкладі ω називається штрафом $f_{max}(\omega)$ всього розкладу.

Задача міститься у побудові розкладу ω^* з найменшим штрафом серед всіх розкладів ω У такій постановці в оптимальному розкладі $\omega^* = (5, 2, 4, 3, 1)$, одержаному з наведеного числового прикладу. Штрафами робіт f_j при $t = 0$ будуть значення: $f_5(0) = \beta_{15}^0 = 6$, $f_2(1) = \beta_{22}^0 = 2$, $f_4(2) = \beta_{34}^0 = 5$, $f_3(3) = \beta_{43}^0 = 6$, $f_1(4) = \beta_{51}^0 = 6$, а максимальний штраф всього розкладу $f_{max}(\omega^*) = 6$.

Звертаючись до загальноприйнятого способу опису задач теорії розкладів за допомогою класифікаційних формул, задачу мінімізації максимального штрафу за виконання робіт одиничної тривалості на одній машині запишемо у вигляді $1|P_j = 1|f_{max}$. Вибравши за критерій мінімуму суми штрафів всіх робіт одиничної тривалості, що виконується на одній машині, одержимо задачу $1|P_j = 1|\sum f_i$, відому як задача про призначення.

Для наведеного числового прикладу сумарний штраф розкладу (5, 2, 4, 3, 1) дорівнює 15.

Звісно, що задача про призначення ефективно розв'язується [2]. Для розв'язку задачі $1|P_j = 1|f_{max}$ будемо користуватися відомими визначеннями та результатами теорії паросполучень, що з успіхом застосовуються при розробці алгоритмів оптимального призначення теорії розкладів [3].

Паросполучення графу – це множина ребер, в якій ніякі два ребра не мають спільних вершин. Паросполучення з найбільшою кількістю ребер називається максимальним паросполученням.

Кінцева вершина ребра, що належить паросполученню, називається насиченою. Нехай вершина y – насичена вершина ребра (y, z) , що входить до паросполучення m . Тоді вершина z називається напарником y .

Досконале паросполучення – паросполучення, що насичує всі вершини графу.

Ланцюг графу $G = (V, E)$, що чергується, – це ланцюг, ребра якого по чергову входять до паросполучення M та $E-M$.

Теорема 1 (Берж). Паросполучення є максимальним тоді й тільки тоді, коли між двома ненасиченими у ньому вершинами не існує ланцюга, що чергується.

Нехай M – паросполучення графу G , а P – ланцюг, що чергується між двома ненасиченими в M вершинами. Тоді $M \oplus P = (M - P) \cup (P - M)$ є паросполученням з кількістю ребер на одиницю більшою, ніж в M . З цього приводу шлях P називається додаючим по відношенню до M .

Граф $G = (V, E)$ називається дводольним, якщо множину вершин V можна розбити на дві такі підмножини X та Y , що кожне ребро, яке належить E , має одну вершину в X , а другу – в Y .

Паросполучення M у дводольному графі $G = (X, Y, E)$ є повним паросполученням X з Y , якщо кожна вершина X насичена в M .

Нехай у дводольному графі $G = (X, Y, E)$ $S \subseteq X$, а $\Gamma(S)$ – підмножина вершин з Y , суміжна з вершинами S .

Теорема 2 (Холл). У дводольному графі $G = (X, Y, E)$ існує, повне паросполучення X з Y тоді і тільки тоді, коли для будь-якого $S \subseteq X$ справедлива нерівність $|S| \leq |\Gamma(S)|$.

Повним дводольним графом $K_{m,m}$ називається дводольний граф, у якому для кожної вершини $V \in X$ і $V_1 \in Y$ існує ребро (V_i, V_j) та $|X| = |Y| = m$.

З матрицею $[\beta_{ij}^0]_m$ пов'яжемо повний дводольний граф $H_{m,m} = (X, Y, U)$, де $X = \{x_i, |1 \leq i \leq m\}$ – множина вершин, що представляє машини, а $Y = \{y_i, |1 \leq j \leq m\}$ – множина вершин, що представляє роботи. Кожному ребру (x_i, y_i) приписана вага β_{ij}^0 , що дорівнює часу виконання j -ої роботи на i -й машині. Тоді задача (1) (або $|P_j = 1|f_{max}$) відповідає задачі визначення у зваженому графі $H_{m,m}$ довершеного паросполучення ω^* з мінімальною вагою.

Для графу $H_{m,m} = (X, Y, U)$, що містить нескінченно більшші значення ваги ребер, мінімальна вага довершеного паросполучення може також дорівнювати нескінченно великій величині. Інакше кажучи, в такому випадку $\omega^*, |\omega^*| = m$, має одне або кілька ребер з вагою ∞ . Оскільки величина $\beta_{ij}^0 = \infty$ означає неможливість виконання j -ї роботи на i -ї машині, то будемо говорити, що у випадку $\beta(\omega^*) = \infty$ задача (1) не має розв'язку.

Існування розв'язку у розумінні $\beta(\omega^*) \neq \infty$ можна встановити, звернувшись до дводольного графу $G_r = (X, Y, U_r)$ у випадку $|X| = |Y|$, у теоремі Холла сформульовано необхідні та достатні умови існування довершеного паросполучення.

В основу пропонованого нижче алгоритму розв'язку задачі $|P_j = 1|f_{max}$ покладена схема методу дихотомії з використанням відомої поліноміальної процедури знаходження довершеного паросполучення в головному підграфі $G_r = (X, Y, U_r)$, $|X| = |Y|$, графу $K_{m,m} = (X, Y, U)$ з одиничними вагами ребер [3, 4]. Процедура – або знаходить довершене паросполучення графу $G_r = (X, Y, U_r)$, якщо воно існує, або встановлює, що для даного графу довершеного паросполучення не існує.

Алгоритм знаходження ω^* складається з кінцевого числа звернень до процедури побудови довершеного паросполучення, що застосовується до різних головних підграфів графу $K_{m,m}$.

Головний підграф $G_r = (X, Y, U_r)$ графу $K_{m,m}$ будується для будь-якого значення ваги $\beta(\omega^*) \neq \infty$ ребра (x_i, y_i) графу $H_{m,m}$.

Опишемо його побудову для ваги ребра, що визначається з матриці $[\beta_{ij}^0]_m$ таким чином:

$$\beta_{min} = \max \left\{ \max_i \min_j \beta_{ij}^0, \max_j \min_i \beta_{ij}^0 \right\}.$$

По матриці $[\beta_{ij}^0]_m$ побудуємо матрицю $[\delta_{ij}^{(r)}]_m$, в якій

$$\delta_{ij}^{(r)} = \begin{cases} 1, & \text{якщо } \beta_{ij}^0 \leq \beta_{min}, \\ 0, & \text{в іншому випадку.} \end{cases}$$

Матриця $[\delta_{ij}^{(r)}]_m$ відповідає головному підграфу $G_r = (X, Y, U_r)$ графу $K_{m,m}$.

Якщо для графу G_r виконання процедури знаходження довершеного сполучення завершується його побудовою, то, ясна річ, $\beta(\omega^*) = \beta_{min}$. Інакше вибирається нове значення

$\beta_{kp} > \beta_{min}$, по матриці $[\beta_{ij}^0]_m$ визначається матриця $[\delta_{ij}^{(r+1)}]_m$ з елементами

$$\delta_{ij}^{(r+1)} = \begin{cases} 1, & \text{якщо } \beta_{ij}^0 \leq \beta_{kp}, \\ 0, & \text{в іншому випадку,} \end{cases}$$

далі будується відповідний матриці $[\delta_{ij}^{(r+1)}]_m$ підграф $G_{r+1} = (X, Y, U_{r+1})$, для якого знову виконується процедура побудови довершеного паросполучення.

Процедура, застосована до графу $G_r = (X, Y, U_r)$, містить наступні кроки [3]:

S1. $G_r = (X, Y, U_r)$ – дводольний граф, де $|X| = |Y|$; $\omega_0^{(r)} = \emptyset$ – пусте паросполучення; $l = 0$.

S2. Якщо всі вершини з X насичені у паросполученні $\omega_l^{(r)}$, то $\omega_l^{(r)}$ – довершене паросполучення у графі $G_r = (X, Y, U_r)$. Інакше вибрати будь-яку ненасичену вершину $V \in X$ і покласти $S\{V\}, T = \emptyset$.

S3. Якщо $\Gamma(S)=T$, то граф $G_r = (X, Y, U_r)$ не містить довершеного паросполучення; вийти з процедури; інакше вибрати вершину $u \in \Gamma(S) - T$.

S4. Якщо u – ненасичена в $\omega_l^{(r)}$, то перейти до кроку S5, інакше покласти r – напарник u , $S = S \cup \{z\}$, $T = T \cup \{y\}$, після чого повернутися до кроку S3.

S5. Знайдено додаючий шлях P . Покласти $\omega_{l+1}^{(r)} = \omega_l^{(r)} \oplus P$, $l = l + 1$ і йти до кроку S2.

Дихотомічний пошук мінімуму функції, заданої на кінцевій множині елементів ω , виконується у проміжку, який визначається її нижньою та верхньою границями.

Впорядкуємо по зростанню всі різні значення $b_s = \beta_{ij}^0$ матриці $[\beta_{ij}^0]_m$, починаючи з $\beta_{min} = b_1$:

$$b_1 < b_2 < \dots < b_q = \beta_{max}^0 < \infty.$$

Зрозуміло, що шукане значення $\beta(\omega^*)$ міститься у проміжку:

$$\beta_{min}^0 = \beta_{min} - 1 < \beta(\omega^*) \leq \beta_{max}^0 < \infty.$$

Далі визначимо величину:

$$\Delta P = \min_{1 \leq s \leq q} (\beta_{min}^0 + \beta_{max}^0) / 2,$$

відповідне їй значення b_p і підграф $G_1 = (X, Y, U_1)$, у якому вершини x_i та y_j поєднані ребром, якщо $\beta_{ij}^0 \leq b_p$.

Тепер вирішується β^1 -задача ($\beta^1 = b_p$), що міститься в знаходженні довершеного паросполучення ω^1 графу G_1 . У випадку побудови ω^1 покладемо $\beta_{min}^1 = \beta_{min}^0$, $\beta_{max}^1 = \beta^1$, в іншому випадку:

$$\beta_{min}^1 = \beta^1, \beta_{max}^1 = \beta_{max}^0, \beta_{min}^1 < \beta(\omega^*) \leq \beta_{max}^1.$$

У загальному випадку на r -й ітерації методу дихотомії слід:

1) знайти величину $\beta^r = b_i$, відповідну

$$\Delta t = \min_s |b_s - (\beta_{min}^{r-1} + \beta_{max}^{r-1}) / 2|, \beta_{min}^{r-1} < b_s < \beta_{max}^{r-1}; \quad (2)$$

2) визначити, чи існує довершене паросполучення ω^r у підграфі G_r , в якому вершина x_i поєднана ребром з вершиною y_j , якщо $\beta_{ij}^0 \leq \beta^r$, $i, j = 1, \dots, m$;

3) змінити границі таким чином:

$$\beta_{min}^r = \begin{cases} \beta_{min}^{r-1}, & \text{якщо граф } G_r \text{ містить } \omega^r, \\ \beta^r, & \text{в іншому випадку;} \end{cases}$$

$$\beta_{max}^r = \begin{cases} \beta^r, & \text{якщо побудовано довершене паросполучення } \omega^r, \\ \beta_{max}^{r-1}, & \text{в іншому випадку.} \end{cases}$$

Кількість значень мінімізуючої функції $\beta(\omega)$ дорівнює числу різних значень матриці від b_1 до $b_q < \infty$. На кожній ітерації методу дихотомії проміжок, що містить шуканий мінімум, звужується за рахунок виключення з розглядання тих значень b_s , котрі:

а) менші значення, вибраного за формулою (2) і встановленого як нижня границя для чергової ітерації;

б) більші цього значення, прийнятого для чергової ітерації як верхня границя.

Процес пошуку ω^* завершується, коли з розгляду виключено всі значення $b_s, s = 1, \dots, q$. При цьому розв'язок існує, якщо для значення, вибраного за формулою (2), побудовано довершене паросполучення, і розв'язок не існує, якщо воно не побудовано для β_{max}^0 .

Визначимо часову складність розв'язку задачі.

Число ітерацій Q методу дихотомії у цьому випадку залежить від кількості різних значень β_{ij}^0 , що задовольняють відношенням $\beta_{min}^0 < \beta_{ij}^0 \leq \beta_{max}^0$ від величини $\beta_{max}^0 - \beta_{min}^0$ і від взаємного розташування b_s на відрізку $[\beta_{min}^0, \beta_{max}^0]$. Кількість різних значень b_s не перевищує величини $n^2 - n$. Тоді число ітерацій Q обмежено знизу й зверху таким чином:

$$-\left[-\log(n^2 - n)\right] \leq Q \leq n(n - 1).$$

Відомо, що складність процедури побудови довершеного паросполучення оцінюється величиною $O(n^{5/2})$. Час побудови довільного графа, для якого знаходиться довершене паросполучення, визначається як $O(n^2)$. Значить, трудомісткість виконання однієї ітерації пропорційна величині $n^{5/2} + n^2$ і оцінюється як $O(n^{5/2})$. Час пошуку β_{min}^0 та β_{max}^0 визначається як $O(4n \log n)$, а для сортування значень G_s треба виконати $O(n(n - 1) \log(n^2 - n))$ операцій. Таким чином, одержано наступний результат.

Ствердження. Задача $1|P_j = 1|f_{max}$ коректно вирішується за час $O(n^{9/2})$.

Проілюструємо описані дії по знаходженню $\beta(\omega^*)$ для наведеної вище матриці $[\beta_{ij}^0]_5$.

Знаходимо:

$$\beta_{min} = \max\{5, 1, 5, 5, 5, 1, 2, 4, 5, 3\} = 5; \quad \beta_{max}^0 = 4.$$

Впорядковуючи по зростанню всі різні значення матриці, починаючи з β_{min} , одержуємо: $b_1 = 5, b_2 = 6, b_3 = 7, b_4 = 8$. Таким чином, $\beta_{max}^0 = 8$.

Тепер визначимо

$$\min\{|5 - (8 + 4) / 2|, |6 - (8 + 4) / 2|, |7 - (8 + 4) / 2|, |8 - (8 + 4) / 2|\} = \min\{1, 0, 1, 2\} = 0.$$

Одержаному значенню відповідає величина $b_2 = 6$ та дводольний граф G_1 .

Будемо вирішувати задачу побудови довершеного паросполучення з вагою $\beta(\omega^1) = 6$, виконуючи наступні дії:

S1. $\omega_0^{(1)} = \emptyset, l = 0$.

S2. Вершина x_1 ненасичена; $S = \{x_1\}, T = \emptyset$.

S3. $\Gamma(S) = \{y_4\}, \Gamma(S) \supset T$; вибираємо $y_4 \in \Gamma(S) - T = \{y_4\}$.

S4. Вершина y_4 ненасичена.

S5. Одержано додаючий шлях $P = \{(x_1, y_4)\}$. Покладемо

$$\omega_1^{(1)} = \omega_0^{(1)} \oplus P = (\emptyset - \{x_1, y_4\}) \cup (\{(x_1, y_4)\} - \emptyset) = \emptyset \cup \{(x_1, y_4)\} = \{(x_1, y_4)\}.$$

Аналогічні дії, виконані для вершини x_2 , призводять до побудови паросполучення

$$\omega_2^{(1)} = \{(x_1, y_4), (x_2, y_1)\}.$$

Знову повторюємо дії процедури побудови довершеного паросполучення:

S1. $l = 3$.

S2. Вершина x_3 ненасичена, $S = \{x_3\}, T = \emptyset$.

S3. $\Gamma(S) = \{y_4\} \supset T$.

S4. Вершина y_4 насичена в $\omega_2^{(1)}$; x_1 - напарник y_4 в $\omega_2^{(1)}$; $S = \{x_1, x_3\}, T = \{y_4\}$.

S3. $\Gamma(S) = \{y_4, y_5\} \supset T$; вибираємо в $\Gamma(S) - T = \{y_5\}$ вершину $\{y_5\}$.

S4. Вершина $\{y_5\}$ ненасичена.

S5. Одержано додаючий шлях $P = \{(x_3, y_4), (x_4, y_1), (x_1, y_5)\}$.

Знаходимо $\omega_3^{(1)} = (P - \omega_2^{(1)}) \cup (\omega_2^{(1)} - P) = \{(x_3, y_4), (x_2, y_1), (x_1, y_5)\}$.

Тепер будемо будувати паросполучення, що містить чотири ребра.

S1. $l = 4$

S2. Вершина x_4 ненасичена, $S = \{x_4\}$, $T = \emptyset$.

S3. $\Gamma(S) = \{y_3, y_4\} \supset T$.

S4. Вершина $\{y_3\}$ ненасичена в $\omega_3^{(1)}$.

S5. Додаючий шлях $P = \{(x_4, y_3)\}$ та $\omega_4^{(1)} = \{(x_4, y_3), (x_3, y_4), (x_2, y_1), (x_1, y_5)\}$.

Наступні дії завершують процедуру побудови довершеного паросполучення.

S1. $l = 1$

S2. Вершина x_5 ненасичена, $S = \{x_5\}$, $T = \emptyset$.

S3. $\Gamma(S) = \{y_1, y_4\} \supset T$.

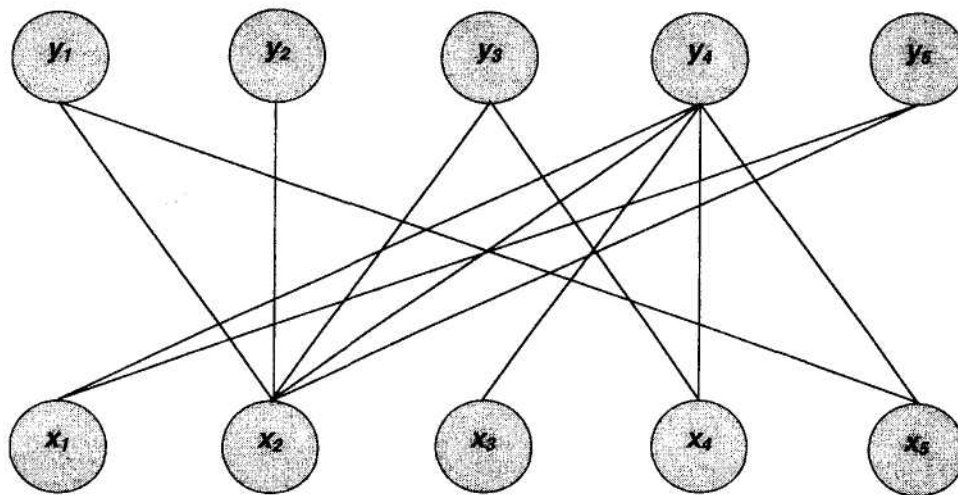
S4. Вершина y_1 насичена, x_2 - напарник y_1 , $S = \{x_2, x_5\}$, $T = \{y_1\}$.

S3. $\Gamma(S) = \{y_1, y_2, y_3, y_4, y_5\} \supset T$; вибираємо в $\Gamma(S) - T$ будь-яку з вершин $\{y_2, y_3, y_4, y_5\}$, наприклад, y_2 .

S4. Вершина y_2 ненасичена.

S5. Одержано додаючу путь $P = \{(x_5, y_1), (y_1, x_2), (x_2, y_2)\}$ та

$\omega_5^{(1)} = \{(x_5, y_1), (x_2, y_2), (x_4, y_4), (x_3, y_4), (x_1, y_5)\}$.

На наступній ітерації методу дихотомії встановлюємо $\beta_{min}^2 = \beta_{min}^1 = 4$, $\beta_{max}^2 = \beta_{max}^1 = 6$ і одержуємо $\min|5 - (4 + 6) / 2| = 0$.

Визначимо, чи існує довершене сполучення з вагою, що дорівнює 5.

Після знаходження паросполучення $\omega_2^{(2)} = \{(x_1, y_4), (x_2, y_1)\}$ виконуються наступні дії:

S1. $l = 0$.

S2. $S = \{x_3\}$, $T = \emptyset$.

S3. $\Gamma(S) = \{y_4\}$, вибираємо y_4 .

S4. Напарник вершини y_4 - вершина x_1 , $S = \{x_3, x_1\}$, $T = \{y_4\}$.

S3. $\Gamma(S) = \{y_4\}$, $\Gamma(S) = T$; вихід з процедури.

Так, на кроці S3 виконується умова $\Gamma(S) = T$, а значить, не існує для даної матриці $[\beta_{ij}^0]_5$ довершеного паросполучення з вагою 5. Таким чином, $\beta(\omega^*) = 6$.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сергиенко И.В., Роцин В.А. О решении одной задачи целочисленного программирования специального вида // Оптимальное управление и методы оптимизации. – 1996. – № 5. – С. 16–22.
2. Шахбазян К.В., Лебединская Н.Б. Эффективные методы оптимизации составления расписаний для одной машины (обзор) // Зап. Науч. Семинаров ЛОМИ АН СССР. Численные методы и вопросы организации вычислений. – 1981. – № 5. – С. 195–217.
3. Свами М., Тхуласироман К. Графы, сети и алгоритмы. – М.: Мир, 1984. – С. 454.
4. Данильченко А.М., Панишев А.В. Дихотомический поиск решения одной задачи упорядочения // Кибернетика. – 1980. – № 2. – С. 118–121.

ПАНИШЕВ Анатолий Васильевич – доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри інформатики Харківського автомобільно-дорожнього технічного університету.

Наукові інтереси:

- математичне моделювання;
- теорія розкладів та її застосування.

ПОДОЛЯКА Оксана Олександрівна – аспірант кафедри інформатики Харківського автомобільно-дорожнього технічного університету.

Наукові інтереси:

- математичне моделювання;
- теорія розкладів та її застосування.

ЧЕРНИЦУК Сергій – студент Харківського автомобільно-дорожнього технічного університету.

Наукові інтереси:

- математичне моделювання;
- теорія розкладів та її застосування.